

Peter Kirkegaard

Knut Hamsun som modernist

medusa 1975

Peter Kirkegaard

Knut Hamsun som modernist

© medusa

1. udg. 1975

ISBN 87 7332 000 5

sats

Linotype Aldus

produktion

Nørhaven Bogtrykkeri a/s, Viborg

omslagsillustration

Anne-Marie Steen Petersen

bagsidefoto

Nils Rune

omslag

Bruno Ingemann

Indholdsfortegnelse

Forord 7

1. „Dronningen av Saba“ 11
Noter 32
 2. Modernismens system 38
Noter 51
 3. Storbyen og Baudelaire 55
Noter 64
 4. Hamsun og Norge – og Amerika 70
Noter 97
 5. Debut'en 102
 - A. „Sult“-fragmentet 102
Noter 109
 - B. Hamsun og København 1888-89 113
Noter 116
 - C. Amerika-bogen 1889 118
Noter 135
 6. „Sult“ og Sjæleliv 139
Optakt til „Sult“
 - A. „Sult“ 1890 139
Noter 174
 - B. „Fra det ubevidste sjæleliv“ 181
Noter 185
 7. Charlatan'en 187
 - A. De litterære foredrag 187
Noter 193
 - B. „Mysterier“ 196
Noter 202
 8. Linjen frem/tilbage 204
Noter 207
- Bibliografi 207

Forord

Dette arbejde handler om Knut Hamsuns gennembrudsperiode, årene 1888-1892. I de år stod meget på spil for Hamsun; han havde i ti år arbejdet udelukkende med det mål for øje at blive digter. Desperationen over de mange mislykkede forsøg og stædigheden i hans totale satsning, løber sammen med ændrede forhold for digtningen i det borgerlige samfund på kanten mellem tidlig-kapitalisme og høj-kapitalisme.

Hamsuns navn er traditionelt knyttet til to begreber, der for den borgerlige litteraturforskning har dannet et beklageligt paradoks, som man på forskellige måder har forsøgt at omgå: Det ubevidste sjæleliv og Nazismen. Oftest er nazisme-problemet, Hamsuns aktive støtte til Hitler-Tyskland og Quisling, blevet bagatelliseret bort som udslag af Hamsuns høje alder og forkalkning, eller i snedigere form som en – principiel, her tilfældigt særformet – modsætning mellem digterisk indsigt og privat (junker)moral. Under alle omstændigheder har målet været en forsonlig reddet Hamsun ind i den glatte litterære traditionsformidling.

Fra venstreorienteret, mere eller mindre marxistisk hold, har Hamsun-interessen været relativt svag. Leo Loewenthal's ideologikritiske prognose fra 1937,¹ at Hamsun måtte (ville) tilslutte sig fascismen/nazismen, har længe været fortrængt. I de senere år, med den studenterradikale interesse for 30ernes marxistiske tradition, især „Frankfurter-skolen“, har Loewenthal's pionerarbejde dog vundet anerkendelse. I et nyligt udgivet kollektiv-speciale, „Det reaktionære oprør – om fascismen i Knut Hamsuns forfatterskab“,² udvides Loewenthal's – temmelig abstrakte – kritik i en på mange måder overbevisende dokumentation af de fascistoide træk i Hamsuns digtning i *dens helhed*.

For mig er der heller ingen tvivl om, at Hamsun var fascist.³ Heller ikke om, at „redningsforsøgene“ er plat borgerlig ideologi. Men det er min overbevisning, at afvisningen i *dag*, i sin

abstrakte „moralske“ form, går glip af det afgørende i Hamsuns digtning, at den i lutter angst for snavsede hænder er dybt determineret af den litteraturkritiske tradition, den negerer.

For mig at se er det afgørende, det virkelig interessante ved Hamsun, knyttet til hans tidligste periode. Der grundlægges de fascistoide træk, i en pædagogisk tydelig og lærerig proces, som kunne kaldes „modernismens tragikomedie“. I denne proces gennemspilles modsætninger med en direkte, der *modelagtigt* foregriber senere tiders mere uigennemskuelige og komplekse litterær-politiske stridigheder.

En kritisk rekonstruktion af Hamsuns gennembrudstid og dens økonomisk-politiske modsætninger er nødvendig for denne interesse. Det er en svær opgave, til hvis løsning der ikke eksisterer nogen alment anerkendt, marxistisk, metodisk tradition. Dette speciale er ét forsøg, nødvendigvis behæftet med uløste formidlingsproblemer. Elementer af (meget forsøgsvis) Marx'sk polit-økonomisk kapitalformsanalyse, „normal“ historisk rekonstruktion, blander sig med elementer af litterær-biografisk art og med en litterær analyseform inspireret af så forskellige folk som f.eks. Walter Benjamin, Georg Lukacs, Peter Madsen og Aage Henriksen. Forvirringen er dog forhåbentlig frugtbar, lærerig.

Mine intentioner kan i al korthed resumeres på denneher måde:

Knut Hamsuns møde med det litterære livs institutioner gør hans høje kald(ethed) og ambition hjemløse. Med sin specifikke baggrund – klasse- og kulturmæssigt – bliver han da med nederdrægtig konsekvens modernist. Dette medfører et eksistentielt problem, fastholdelsen af den personlige hæderlighed og individualitet. For ham selv bliver det et spørgsmål om nihilisme og moral, som han kun kan løse ved en gigantisk regressiv bevægelse ud af det litterære liv i storbyen, hvori alle viderværdigheder projiceres. Da er vejen til fascismen åben, omend lang. Og *et meget talentfuldt menneske* tabt for „revolutionen“.

Hamsun kan da ikke „reddes“. Men hans „eksistentielle“ problematik, i *kunstner-typisk form*, er værd at tage alvorligt, (også) for marxister. Hans indsigter er *potentielt* kritiske og bør

ikke uhindret blive tilladt taget til indtægt af en borgerlig ideologi i stadig hårdere vanskeligheder. At tage Hamsun alvorligt er en hård skoling, i indsigt i éns egen borgerlighed, f.eks. Hans fascinationskraft er voldsom, men ofte fortrængt i moralens („den revolutionære“) selvpineriske ånd. Det er farligt. Det fortrængte vender tilbage i uformodet form, som „naturen“ gjorde det i de glade tressere, hvor Hamsuns naturmystik netop havde en stor renæssance. Man kan handle irrationalistisk af lutter rationalitet.

Man må derfor – bl.a. – tage Hamsun-fascinationen på sig. Udsætte sig så totalt som muligt, indtil en næsten-identifikation. Først da kan man få hold på ham, dvs. bruge ham. Men „identifikationen“ gælder mere end værkerne. Man kan ikke tage stilling til Hamsun – eller andre – uden f.eks. at tage stilling til hans offentlige fremtrædelsesform. Den bliver hans problem, fordi han ikke kan gennemskue dens formidlingsforhold til det han sætter højest: den kunstneriske produktion. Dette formidlingsforhold står da i centrum for interessen i mit arbejde.

ps. Jeg er naturligvis meget interesseret i at modtage konstruktiv kritik af mit arbejde. En sådan kan sendes til forlaget ME-DUSA.

Noter

1. Leo Loewenthal: „Zur Vorgeschichte der autoritären Ideologie“, i 'Zeitschrift für Sozialforschung', årgang 1937.
2. Af Morten Giersing, John Thobo-Carlsen, Mikael Westergaard-Nielsen ('Skriftrække fra Institut for Litteraturvidenskab' nr. 5, GMT forår 1975).
3. Det er rimeligvis korrekt at kalde Hamsun fascist fremfor nazist, ud fra den betragtning at nazismen er en historisk-national særform af den generelle historiske fascisme. Hamsun er eksempelvis ikke anti-semit.

1. „Dronningen av Saba“

I 1892 skrev Knut Hamsun en novelle med dette navn, som blev trykt i „Samtiden“ samme år. Novellen hører ikke til Hamsuns mest omtalte arbejder, – den er dog genoptrykt i novellesamlingen „Siesta“ fra 1897, og siden i en Nobelpristager-antologi – men jeg anser en analyse af den for velegnet som indgangsled til en kritisk fremstilling af hans, modernistiske, ungdomsdigtning.¹

„Dronningen av Saba“ er – teknisk set – en jeg-fortælling, et brev, skrevet i 1892 af en, i hvert fald i egen mening, da velkendt ung norsk forfatter, til en åbenbart initieret læser og ven. Brevfiktionen er imidlertid ikke gennemført helt ud i detaljen, med titulatur og hilseformer, men fastholder den dialogiske tone, den intime henvendelsesform, det at modtageren ved ting som ikke behøver forklaring.

Angiveligt går brevet ud på at vise, at for denne forfatter findes der ingen kærlighedslykke; det har brevmodtageren nylig spurgt mundtligt til – bekymret må man formode – og forfatteren vil nu gerne uddybe sit dengang meget knappe, postulerende håbløse svar: at der altid kom et eller andet i vejen, hvor meget han end forsøgte.

Det mener han at kunne gøre nu, fordi han mindre end en uge før har haft en pinsom oplevelse med en kvinde, – en oplevelse så nær på at „lykkes“ og dog så definitivt umulig – som satte en erindring i gang, om en fire år tidligere liggende oplevelse, i 1888. En sammenhæng har slået ham, og han mener at de to forløb fortalt kronologisk, som konkret udfoldet historie, kan sand-synliggøre den håbløse kærlighedsskæbne brevet starter (og slutter) med at hævde.

Den har at gøre med en tro på „tilfældets ontologi“, i stil med den (barnlige?) slags man kan bygge op omkring det umiddelbart forbløffende i at møde bekendte under uventede omstændigheder, og som med den slags: man kan ikke komme